

ULOGA OBRAZOVANJA U PROMJENI IDENTITETA REGIJE

Sažetak: *Industrijalizacija je među ostalim donijela i potrebu za obrazovanjem kao potrebu za obrazovanom radnom snagom. Na tragu prve i druge industrijske revolucije stvoreni su temelji zaživljavanju gospodarstva znanja u trećoj industrijskoj revoluciji. Uz gospodarstvo znanja razvija se i društvo znanja. Dok gospodarstvo znanja povezuje znanje, obrazovanje, inovacije i gospodarstvo te se prepoznaje kao gospodarstvo koje znanje iskorištava u proizvodnji i komercijalizaciji, društvo znanja se prepoznaje kroz ljudske potencijale (znanje ljudi, njihove mogućnosti, zdravlje ljudi...) kao neopipljivi kapital. Društvo znanja je znanje pretvorilo u svoj ključni resurs. Fizički je kapital u uzroku pred simboličkim te se izvor bogatstva nacija sve više traži u sustavu obrazovanja i istraživanja. Sve te promjene imale su učinak i u regiji Slavonije i Baranje. Njezina nekadašnja socio-profesionalna struktura stanovništva se promijenila, struktura djelatnosti također. Odnos prema obrazovanju kako mladih tako i odraslih, kroz doškolovanje, dobio je pozitivnu konotaciju. Obrazovanje je postalo egzistencijalna potreba koju takvom shvaćaju i sami studenti, što pokazuje istraživanje provedeno u siječnju 2013. na osječkom Sveučilištu. Zbog spomenutih promjena može se ustvrditi da je obrazovanje postalo važan činitelj u izgradnji (i promjeni) identiteta regije.*

Ključne riječi: *društvo znanja, gospodarstvo, identitet, obrazovanje, regija*

1. Pristup

“Obrazovanje usmjereno prema antičkom idealu i humanističkoj koncepciji bilo je, prije svega, program samoobrazovanja čovjeka, oblikovanje i razvijanje tijela, duha i duše, talenata i darovitosti koje je pojedinca trebalo voditi u razvijanju individualnosti kako bi postao samosvjestan sudionik u zajednici i njezinoj kulturi. Obrazovanje je istodobno bila jedina mogućnost da se čovjeka usmjeri iz barbarstva u civilizaciju, iz malodobnosti u autonomiju.” (Liessmann, 2008.:109)

Prepoznatljivost nekoga društva u određenoj epohi daju njemu pripadajuća i prepoznatljiva obilježja. Ona čine njihov identitet. Ovakvu tautološku tvrdnju oprijemimo europskim društvom u dvjema epohama. Europsko društvo *srednjega vi-*

jeka prepoznatljiva je epoha dominacije kršćanstva (skolastičkog autoriteta Tome Akvinskog) i neslobode istraživačkog mišljenja. Europsko društvo *novoga vijeka* određuje humanizam i prosvjetiteljstvo kojim se čovjeku vraća važnost u prosudbi o životu i svijetu, aktualizira se Protagorina misao da je čovjek mjera svih stvari, reći će E. Morin. Novi je vijek otvorio vrata istraživačkoj znatiželji i time novom vremenu dao obilježje nestalnosti, promjenjivosti, turbulentnosti. Otuda je i identitet novog društva u novom vremenu nestalan i nedugovječan, ali je upravo u tome njegova identitetska razlika u odnosu na društvo Europe prijašnjih epoha.

Širenje novih znanja kao nova praksa obrazovanja ni u novom vijeku nije u Europi postalo masovnije. Iako je već srednjovjekovno europsko društvo obrazovanju dalo institucionalnu formu kroz sveučilišta koja su nicala diljem Europe,¹ tek su 17. i 18. stoljeće dali filozofe znanstvenike i pisce koji su za svoj rad bili plaćeni te postali prva emancipirana generacija europskih intelektualaca. Edgar Morin navodi za njih, i vrijeme u kojemu su se javili, tri posebnosti: 1. nisu ukorijenjeni kako kulturno, geografski tako ni sociološki (predstavljaju kozmopolite koji se ni s kim ne poistovjećuju); 2. prekoračuju svoju profesiju (umjetnosti, znanosti ...) te raspravljaju o općim i temeljnim problemima od ljudske, moralne, društvene i političke važnosti; 3. kao kritičari rastvaraju postojeće mitove i iluzije, ali i stvaraju ideologije i mitove suvremenih društava (Morin, 1995.:118-119).

Daljnji je društveni razvoj od takvih intelektualaca tražio *praktična rješenja* u svakodnevicu, a ne samo teorijske spoznaje *istine, pravednosti i ljepote* (tj. ontološke, etičke i estetičke naravi). Tako je 19. stoljeće postavilo novu "tehno-ekonomsku paradigmu" kojom se znanstveno istraživanje aktivno uključuje u tehnološki napredak.² Na tragu prve, a posebice druge industrijske revolucije, koja uvodi "gospodarstvo znanja" kroz kemijsku i električnu industriju, stvoreni su temelji potpunom zaživljavanju gospodarstva znanja u trećoj industrijskoj revolu-

¹ E. Morin u pozitivnom ozračju prikazuje širenje znanja u srednjem vijeku: "Nakon osnivanja sveučilišta u Bologni, ona se pojavljuju u Valenciji (1209.), Upsali (1477.), Oxfordu (1214.), Budimpešti (1388.), Parizu (1215.), Krakowu (1347.), ukratko, pomalo posvuda (Napulj, Padova, Cambridge, Prag, Heidelberg, Aberdeen), ta velika središta pamćenja, znanja, mišljenja i rasprava. To je originalni doprinos srednjovjekovnog kršćanstva kulturi (premda su tu još postojale ekskomunikacije i osuđivanja, pa će se od 17. st. mišljenje, znanost i istraživanje najčešće prakticirati izvan sveučilišta)." (Morin, 1995.:78)

Slične podatke o prvim sveučilištima donosi i J. Ben-David. Navodi da je prvo europsko sveučilište osnovano u *Bologni* 1088. (ili 1119.), drugo u *Parizu* 1231. godine. Prva su sveučilišta u Engleskoj osnovana u *Oxfordu* 1167. (ili 1209.) i *Cambridgeu* 1209. (ili 1214.) godine. Širom Europe otada niču brojna nova sveučilišta: u *Pragu* (1347.), *Beču* (1365.), *Krakowu* (1364. ili 1384.), te mnoga sveučilišta u njemačkim gradovima. Podaci kazuju da je u Europi *između 12. i 15. stoljeća postojalo 75 sveučilišta s oko 10 do 15 tisuća studenata*. Znanosti koje su se razvijale na tim sveučilištima bile su pravo, medicina, teologija i filozofija. (Ben-David, 1986.)

² Prema Freeman-Peresovoj tehno-ekonomskoj paradigmi sredinom se 19. st. organizacija obrazovanja okreće potrebama industrije, industrija upošljava inženjere i znanstvenike (prema: Švarc, 1998.:186).

ciji kroz biotehnologiju i mikroelektroniku³. Uz gospodarstvo znanja razvija se i društvo znanja. Dok *gospodarstvo znanja* povezuje znanje, obrazovanje, inovacije i gospodarstvo te se prepoznaje kao gospodarstvo koje znanje iskorištava u proizvodnji i komercijalizaciji, *društvo znanja* se prepoznaje kroz ljudske potencijale (znanje ljudi, njihove mogućnosti, zdravlje ljudi...) kao neopipljivi kapital. "Zato se društvo znanja često izjednačava s državom blagostanja (*welfare state*) koja ima visok stupanj socijalne i zdravstvene zaštite, te obrazovne razine stanovništva sposobnog za akumulaciju i difuziju znanja." (Švarc, 2009.:43-45)

Novo je vrijeme lokalne posebnosti podredilo globalnim vrijednostima, pa je i svijet pretvoren u mnogostruko povezanu cjelinu koja se sve više nominira kao društvo znanja u kojemu prevladava gospodarstvo znanja. Društvo znanja je znanje pretvorilo u svoj ključni resurs. Takvo društvo treba i radnike znanja koji se sve više uspinju na ljestvici vrijednosti kada se mjere inputi u proizvodnji. Posebnost znanja u usporedbi s drugim resursima Drucker prepoznaje kroz tri posebnosti: mogućnost njegova nekontroliranog širenja; vertikalna pokretljivost znanja kroz sustav obrazovanja (od nižih prema višim razinama); znanje nije jamstvo uspjeha, ono je sredstvo kojim se koristi u proizvodnji (Drucker, 2007.:166). Suvremeno je društvo svu moć razvoja prenijelo na moć znanja pa se i kapitalizam okitio atributom *kognitivni*. Fizički je kapital u uzroku pred simboličkim te se sve više izvor bogatstva nacija traži u *sustavu obrazovanja i istraživanja*. Koliko je ovo važan zaokret u revitaliziranju kapitalizma pokazuju Lebert i Vercellone tvrdeći da se događa prelazak u kognitivni kapitalizam. To ne znači da se kapitalizam odriče ključnih odrednica poput profita i najamnine, već da radu daje novu, kognitivnu dimenziju. Znanje tehnoloških procesa postaje ključno u vrednovanju nekog rada, ono se nastoji bilancirati kroz intelektualni kapital poduzeća, pa se javlja i kao glavno konkurentsko oružje na svjetskom tržištu. Nastajanje kognitivnog kapitalizma, ističu Lebert i Vercellone, odvija se kroz tri procesa: 1. rastuća potreba za autonomijom radnika i odbijanje parceliziranog rada svojstvena fordizmu; 2. intenziviranje proizvodnje znanja u djelatnostima koje primarno služe čovjeku (zdravstvo, obrazovanje, istraživanje i sl.); 3. demokratizacija obrazovanja i porast opće razine izobrazbe (Lebert, Vercellone, 2007.:22-23).

Prikazani trendovi uključivanja znanja u gospodarske aktivnosti nisu zaobišli ni hrvatsko društvo. Od vremena Reljkovićeve "Satira" u kojemu stoluje neprosvijećenost puka,⁴ vremena "života u pasivnim krajevima" kada se ništa ne želi

³ J. Rifkin treću industrijsku revoluciju naziva biotehnološkim stoljećem koje se razvija u dvama smjerovima: "Prvo, genetska i računalna revolucija sada se spajaju, kako bi stvorile znanstvenu, tehnološku i komercijalnu falangu, moćnu novu zbilju koja će imati dubokog utjecaja na naše osobne i zajedničke živote u sljedećim desetljećima. Drugo, mnoga znanstvena otkrića koja smo predvidjeli prije više od dvadeset godina sada izlaze iz laboratorija u široku komercijalnu primjenu, suočavajući nas, po prvi put, s obećanjima i pogibeljima ove 'nove ere'." (Rifkin, 1999.:17)

⁴ Reljkovićev Satir poučava Slavonca svemu dobrom i naprednom što je naučio u Europi, a posebice važnosti obrazovanja. Škola vodi Slavoniju na pravi put, poučava Satir. (vidi stihove 255 – 295, Reljković, 1988.)

mijenjati, kako je R. Bićanić opisivao hrvatske prostore,⁵ do danas dogodile su se sve industrijske revolucije, barem u svijesti da su potrebne i znanju da su realnost, ako ne i u gospodarskoj aktivnosti i društvenom životu svakodnevice.

2. Obrazovanje kao važno identitetsko obilježje društva

U socijalizacijskoj matrici svakoga društva obrazovanje je nezaobilazna sastavnica oblikovanja kako osobnosti svakog pojedinca, tako i sustava norma i vrijednosti važećih za to društvo. U prvom slučaju govorimo o razvijanju identiteta pojedinca, u drugom identiteta društva, kraja, regije. Iako se čini da je riječ o dva bitno različitim identitetima, oni ipak postoje u nerazdvojivu odnosu međuovisnosti koji se može opisati kao *uzajamno izgrađujući identiteti*.⁶ Posebnu zadaću u tome građenju identiteta dobivaju odgojno-obrazovne institucije koje bitno utječu na socijalnu interakciju koja se potvrđuje u procesima socijalizacije i internalizacije (Cifrić, Nikodem, 2006.:175). Stoga je ispravno tvrditi "... da dobar obrazovni sustav i visoka razina kolektivne naobrazbe predstavljaju ključ kolektivnog uspjeha, prosperiteta demokracije i procvata ljudskih sloboda" (Boudon, 2012.:37). Koliko je ta zadaća od strateške važnosti za nacionalni razvoj u vremenu integriranja Republike Hrvatske u europsko društvo, vidljivo je iz teksta "Nacionalnog okvirnog kurikulum", čiji dio ovdje izdvajamo.

"Odgojem i obrazovanjem izričemo *kakvo društvo i kakvog čovjeka želimo*. Bitno je, stoga, prepoznati i usuglasiti zajedničke društveno-kulturne vrijednosti i dugoročne odgojno-obrazovne ciljeve koji podupiru i usmjeravaju odgojno-obrazovno djelovanje. (...)

Na početku 21. stoljeća i hrvatska se odgojno-obrazovna politika suočava s izazovom i potrebom *usklađivanja lokalnoga i nacionalnoga sa svjetskim i globalnim, usklađivanjem tradicije sa suvremenosti, kratkoročnoga s dugoročnim, konkurencije i natjecateljskoga duha sa solidarnosti, ubrzanoga znanstveno-tehnološkoga razvoja s ljudskim sposobnostima da ga usvoji, duhovnoga s materijalnim itd. (...)*

Vrijednosti kojima *Nacionalni okvirni kurikulum* daje osobitu pozornost jesu: *znanje, solidarnost, identitet te odgovornost*.

Znanje. Republika Hrvatska opredijelila se za razvoj društva znanja jer je znanje temeljna proizvodna i razvojna snaga u društvu. Znanje, obrazovanje i cjeloživotno učenje su temeljni pokretači razvoja hrvatskoga društva i svakoga pojedinca. Omogućuju mu bolje razumijevanje i kritičko promišljanje samoga sebe i svega što ga okružuje, snalaženje u novim situacijama te uspjeh u životu i radu.

⁵ Bićanić je nizom primjera pokazao kako je pasivnost kraja ključna u trajanju obrazaca života, premda su kao takvi nefunkcionalni, nepraktični i sl. (Bićanić, 1996.)

⁶ Ne možemo govoriti o identitetu kraja ili regije, a da ne govorimo o identitetskim odrednicama ljudi toga kraja ili regije. Npr. slavonska ikavica je obilježje kraja i njezina stanovništva, slično je i sa životnim obrascima u radu i dokolici, vjerskim obilježjima i slično.

Solidarnost pretpostavlja sustavno osposobljavanje djece i mladih da budu osjetljivi za druge, za obitelj, za slabe, siromašne i obespravljene, za međugeneracijsku skrb, za svoju okolinu i za cjelokupno životno okružje.

Identitet. Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta pojedinca. Danas, u doba globalizacije – u kojemu je na djelu snažno miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija – čovjek treba postati građaninom svijeta, a pritom sačuvati svoj nacionalni identitet, svoju kulturu, društvenu, moralnu i duhovnu baštinu. Pritom osobito valja čuvati i razvijati hrvatski jezik te paziti na njegovu pravilnu primjenu. Odgoj i obrazovanje trebaju buditi, poticati i razvijati osobni identitet. Odlika osobnoga identiteta pretpostavlja poštivanje različitosti.

Odgovornost. Odgoj i obrazovanje potiču aktivno sudjelovanje djece i mladih u društvenomu

životu i promiču njihovu odgovornost prema općemu društvenomu dobru, prirodi i radu te prema sebi samima i drugima. Odgovorno djelovanje i odgovorno ponašanje pretpostavlja smislen i savjestan odnos između osobne slobode i osobne odgovornosti.

Temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti *Nacionalnoga okvirnoga kurikulu* proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjelovit osobni razvoj učenika, za čuvanje i razvijanje nacionalne duhovne i materijalne te prirodne baštine Republike Hrvatske, za europski suživot i za stvaranje društva koje će omogućiti održivi razvoj.” (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011:22)

Izdvojene četiri vrijednosti kojima “Nacionalni kurikulum” daje posebnu važnost trebaju kroz obrazovanje zaživjeti u svakom pojedincu, pa time dobiti i društvenu dimenziju. One se trebaju potvrđivati kako u individualnim aktivnostima, tako i u obrascima društvenoga života koji se prepoznaju kroz važeće norme i vrijednosti određenog društva. Ekonomska bi razina društvenog života trebala dati najbolje primjere koliko su obrazovanjem zaživjele spomenute vrijednosti, koliko su one postale sastavnicom individualnog, a koliko društvenog identiteta.

Raspravljajući o ekonomiji identiteta, G. Akerlof i R. Kranton polaze od teze da identitet ljudi određuje njihovo ponašanje kojim se *poštuju naučene norme*. Identitet se ljudi pokazuje kao njihova društvena kategorija, prepoznaju se tko su u društvu. Oni slijede naučene norme ne zbog straha od sankcija, već dobrovoljno. Tu se postiže identifikacija npr. radnika s tvrtkom – Tvrtka to smo mi! – za koju nije bitan samo materijalni faktor motivacije (plaća) već i *inerski* osjećaj pripadanja (Akerlof, Kranton, 2012.:11-42).

Na sličan način kao ekonomiju identiteta možemo prikazati i *zavičajni identitet*⁷. Njegov je prikaz, dakako, kompleksniji već time što uz ine identitete uključuje i ekonomiju identiteta. Primarno je u određenju zavičajnog identiteta poći od

⁷ Zavičaj se određuje kao prostor na kojemu je dom (njem. *die Heimat*, eng. *native country* ili *native place*). Zavičajnom prostoru pojedinac pristupa više osjećajima pripadanja i vezanosti preko

svijesti ljudi o *pripadanju* nekom kraju. To se pripadanje potvrđuje kroz socijalno porijeklo, gospodarsku aktivnost i kulturne obrasce. *Poštivanje naučenih norma* na svim ovim trima razinama velikim je dijelom rezultat sustavnog obrazovanja, pa se ono može shvaćati i kao znanje. Pođimo redom:

Socijalno porijeklo pojedinac prihvaća kroz ranu socijalizaciju u obitelji (tzv. primarnu) i okruženju (susjedstvu). Školska socijalizacija upoznaje djecu s razlikama u socijalnom porijeklu te im obrazovanjem otvara mogućnost stjecanja željene profesije (kao roditelji ili neke druge), postizanja karijere i određenog socijalnog ugleda. Koliko kojem pojedincu u tome socijalno porijeklo daje poticaj za promjenom socijalnog statusa, a koliko ga zadržava u obrascima života predaka, jedan je od pokazatelja zavičajnog identiteta.⁸

Gospodarska aktivnost nekoga kraja uglavnom je uvjetovana njegovim resursima. Prirodni resursi najčešće potiču razvoj i oblikovanje ljudskih resursa. Tako će rudarski kraj imati i strukovne škole za rudarska zanimanja, ravničarski poljoprivredni kraj će obrazovanjem zadovoljavati potrebe kraja za poljoprivrednim zanimanjima i slično. Time se pokazuje da će se zavičajna posebnost potvrđivati kroz dominirajuću gospodarsku aktivnost kao i kroz individualno uvažavanje potreba kraja za određenim profesijama. Time se zavičajni identitet potvrđuje u društvenoj i individualnoj dimenziji.

Kulturni obrasci se potvrđuju kroz *socijalnu* (narječje, tradicijske vrijednosti odijevanja, odnos prema rodnim razlikama, odnos prema obrazovanju, odnos prema vjeri) i *ekološku* dimenziju (zemlja kao hraniteljica, partnerski odnos prema prirodi u radu). Kroz obje se dimenzije zavičajni identitet manifestira u radu i dokolici, i to kroz njihovo ispreplitanje. Primjerice, blagoslov polja i stoke je i socijalna i ekološka dimenzija kulturnog obrasca odnosa prema radu i prirodi. Takav se kulturni obrazac uvijek vezuje uz ograničeno područje (regiju) pa čini značajno identitetsko obilježje kraja, tj. zavičajnog identiteta, no ne i stvarni obrazac stila života većinske populacije na tome području koja se prilagođava tehnološkim i profesionalnim promjenama koje utječu na stil življenja.⁹

predaka, tradicije, povijesne sudbine, posebnosti krajolika i slično, nego racionalnim argumentima stvarnosti. Zavičaj je uvijek najljepše mjesto neovisno o životnim teškoćama koje se u njemu sreću.

⁸ Poznato je da su ruralni prostori u kojima dominira poljoprivreda i vrijednost zemljišnog posjeda manje međugeneracijski mobilni pa su promjene profesije djece u odnosu na roditelje prisutnije u urbanim sredinama. Prema jednom istraživanju tradicija odnosa prema poljoprivrednoj djelatnosti i zemljišnom posjedu izražena je kod više od 70 % ispitanika. (vidi istraživanje provedeno u 20 sela 3 slavonskih županija u Šundalić, 2010.:126-133)

⁹ “*Stil življenja* (je) relativno stabilan obrazac organizacije življenja u svakodnevicu i samopredstavljanja u sklopu danog socijalnog položaja u društvu i raspoloživih resursa, odnosno prostorno-vremensko strukturiranje življenja. Predstavlja se putem ponašanja pojedinaca, a odnosi se na društvenu grupu ili podgrupu i promjenjiv je. Prihvaćanje drugačijeg stila življenja povezano je sa socijalnim i sociokulturnim faktorima (sloj, mobilnost, etnička pripadnost, stil stanovanja). Resursi

Iako navedene tri razine potvrđivanja zavičajnog identiteta u suvremenosti često djeluju neučinkovito prema tržišno-racionalnom kriteriju, one se ipak održavaju upravo kroz ljudsku potrebu za zavičajnim porijeklom, pripadanjem zavičaju, svojevrsnom potrebom za ukorijenjenošću u prostoru i njegovoj kulturi. Takva se potreba može prepoznati i kao potreba za pripadanjem određenoj tradiciji, a koja nije drugo do identitetska odrednica kraja. Za tu tezu primjer nam daje istraživanje iz 2008. provedeno u 20 sela Slavonije i Baranje. Ispitanici (njih 608) kao tradicijsko obilježje svoga kraja u visokom postotku (između 62 i 85 %) življenje tradicije u svakodnevicu vide kroz odnos prema vjeri, održavanje običaja, odnos prema vrijednosti obitelji, odnos prema zemlji i poljoprivredi, odnos prema rodu/spolu (Šundalić, 2010:130-131). Premda je tehnološki razvoj učinio tradiciju u gospodarskoj aktivnosti i kulturnim obrascima više “sjećanjem”, a manje učinkovitim praksom, ona je ipak bitno identitetsko obilježje “kraja”, “zavičaja”, “ukorijenjenosti” i slično pa se obrazovanju među inim daje i zadaća održanja tradicije među mladima.

3. Obrazovanje i promjena identiteta regije – empirijski ekskurs

Sve do sredine dvadesetog stoljeća hrvatsko je seosko pučanstvo, ističe I. Rogić, bilo najbrojnija društvena skupina. Tijekom “druge hrvatske modernizacije” od 1945. do 1960. vlast se obračunava sa seljaštvom te ga pretvara u besperspektivni sloj koji se ubrzano smanjuje, koji nije sposoban za nove razvojne strategije. Rogić to opisuje kao “suton seoskog svijeta” koji od prepoznatljivih osobina pokazuje samo starost, manjak kompetencije za razvojne inovacije, snažnu emigrantsku sklonost, manjak poduzetničkog samopouzdanja. (Rogić, 2002.:345-346) Taj je proces proizveo vrlo negativne posljedice za ruralne regije¹⁰ kakve su Slavonija i Baranja. One se prepoznaju kao senilizacija seoskog stanovništva (sve brojnija staračka domaćinstva na selima), kao rijetka naseljenost sela (sve je više sela bez osnovnih škola), kao gospodarski neaktivna sela (zapuštena i neobrađena zemlja čest je prizor u Slavoniji). Jedan od pratećih procesa starenja je odlazak mladih i obrazovanih, stoga je i dalje teško naći nositelje poduzetničkog i inovatorskog duha na selu.

su osnova “životnih šansi”, oblici obitelji osnovna jedinica življenja, stanovanja i potrošnje, a vrijednosna stajališta određuju životne ciljeve.” (Cifrić, 2009.:205-206)

¹⁰ Regija je u tekstu shvaćena kao teritorijalna jedinica unutar hrvatske države koju određuje ne samo prirodna posebnost već i socijalno naslijeđe. Takve su npr. Slavonija, Dalmacija, Zagorje, Lika i sl. Regije se mogu odrediti kao “relativno homogene geografske, povijesne, ekonomske i sociokulturne cjeline” koje svojem stanovništvu daju i “specifičan regionalni identitet”. (vidi Pilić, 2010.:12-13)

3.1. Slika ruralne regije danas

Ovakvu beživotnu sliku ruralne regije potkrjepljuju statistički pokazatelji kretanja stanovništva. Popis stanovništva iz 2011. godine pokazuje da Hrvatska ima 127 gradova i 6 629 sela i zaselaka. Od ukupno 4 284 889 stanovnika u gradovima živi 3 016 137 (70,39 %), dok je u 6 629 ostalih naselja¹¹ 1 268 752 stanovnika (29,61 %). Dakle, seosko se stanovništvo brojnošću spustilo ispod 30 %.

U svih pet slavonskih županija živi 805 998 stanovnika raspoređenih u 22 grada (438 034 ili 54,35 % stanovnika) i 976 sela i zaselaka (367 964 ili 45,65 % stanovnika). Regija je rijetko naseljena (prosječno 62 stanovnika na km², Tablica 1), što ju prema OECD-ovu kriteriju svrstava u pretežito ruralno područje.¹² Očekivati je da će poljoprivreda biti dominirajuća djelatnost, no podaci iz tablica 2 i 3 to demantiraju. Naime, ako se prosječna veličina parcele kreće između 0,59 i 1,23 ha, a posjed veći od 10 ha ima 6,34 % kućanstava, tada je jasno da stanovništvo ove ruralne regije egzistenciju ostvaruje u drugim djelatnostima, najmanje u poljoprivredi.

Tablica 1. Stanovništvo u 5 slavonskih županija

Županija	Površina, km ²	Broj stanovnika	Broj stan. na km ²	Broj gradova	Broj općina	Broj naselja
Virovitičko-podravska	2.024	84.836	41,92	3	13	188
Požeško-slavonska	1.823	78.034	42,81	5	5	277
Brodsko-posavska	2.030	158.575	78,12	2	26	185
Osječko-baranjska	4.155	305.032	73,41	7	35	263
Vukovarsko-srijemska	2.454	179.521	73,15	5	26	85
Ukupno	12.486	805.998	61,882	22	105	998

Izvor: Popis stanovništva 2011. (www.dzs.hr)

¹¹ Među njih se ubraja i 150 naselja bez ijednog stanovnika.

¹² OECD definira tri skupine područja, ovisno o udjelu stanovništva u regiji koje živi u ruralnim lokalnim područjima: 1. pretežito ruralne regije (više od 50 % stanovništva regije živi u lokalnim ruralnim područjima), 2. značajno ruralne regije (15 – 50 % stanovništva regije živi u lokalnim ruralnim područjima) i 3. pretežito urbane regije (manje od 15 % stanovništva regije živi u lokalnim ruralnim područjima).

Primjenom OECD kriterija od 150 stanovnika na km² u lokalnim administrativnim jedinicama na županije, u svrhu definiranja ruralnih područja u Republici Hrvatskoj dolazi se do sljedećih zaključaka: 91,6 % ukupnog područja Republike Hrvatske klasificira se kao ruralno područje, a 8,4 % kao urbano područje; 88,7 % naselja smješteno je u ruralnim područjima, a 11,3 % u urbanim područjima s 35 % stanovništva u 14 gradova s više od 30.000 stanovnika; 47,6 % ukupnog stanovništva živi u ruralnim područjima, a 52,4 % stanovništva u urbanim područjima. (Strategije ruralnog razvoja RH 2008. - 2013.)

Tablica 2. Popis poljoprivrednog zemljišta 5 slavonskih županija

Županija	Broj kućanstava ukupno	Ukupno raspoloživa površina zemljišta, ha	Ukupno korišteno zemljište, ha	Broj parcela korištenog zemljišta	Prosječna veličina parcele, ha
Virovitičko-podravska	19.062	65.441,12	58.861,84	64.137	0,92
Požeško-slavonska	13.521	38.368,29	31.674,89	53.262	059
Brodsko-posavska	20.704	57.356,86	47.377,20	63.771	0,74
Osječko-baranjska	41.103	104.031,00	95.986,72	100.895	0,95
Vukovarsko-srijemska	26.316	89.674,59	84.820,65	68.742	1,23

Izvor: Popis poljoprivrede 2003. (www.dzs.hr)

Tablica 3. Broj kućanstava s 5 i više ha zemljišta u 5 slavonskih županija

Županija	Broj kućanstava ukupno	Broj kućanstava s 5,01 -10,00 ha	Broj kućanstava s 10,01 -20,00 ha	Broj kućanstava s 20,00 i više ha
Virovitičko-podravska	19.062 (100 %)	234 (1,22 %)	957 (5,02 %)	489 (2,56 %)
Požeško-slavonska	13.521 (100 %)	1539 (11,38 %)	559 (4,13 %)	167 (1,23 %)
Brodsko-posavska	20.704 (100 %)	2055 (9,92 %)	728 (3,51 %)	314 (1,51 %)
Osječko-baranjska	41.103 (100 %)	3135 (7,62 %)	1375 (3,34 %)	774 (1,88 %)
Vukovarsko-srijemska	26.316 (100 %)	2269 (8,62 %)	1350 (5,12 %)	951 (3,61 %)
Ukupno	120.706 (100 %)	9232 (7,64 %)	4969 (4,11 %)	2695 (2,23 %)

Izvor: Popis poljoprivrede 2003. (www.dzs.hr)

Za ovakvu sliku tradicijski ruralnog i poljoprivrednog kraja lokalne vlasti pet slavonskih županija nerijetko prozivaju središnju vlast jer nije osmislila kvalitetnu nacionalnu strategiju razvoja poljoprivrede, a time i održanja vitalnosti se-

la, stoga se često gospodarska pasivizacija i ruralna depopulacija regije¹³ stavlja ju na dušu državi.

3.2. Odnos mladih prema ruralnom identitetu regije

Dok se besperspektivnom čini stvarnost depopuliranih Slavonije i Baranje u kojima je gospodarstvo zamrlo, a tradicija ostala bez uporišta u poljoprivrednoj djelatnosti koja je kraju davala identitet, teško je pronaći novo uporište koje bi donijelo promjenu smjera kretanja. Gospodarski rast, rast individualne i društvene potrošnje, infrastrukturno opremanje sela i gradova, kulturni rast i sl. jesu poželjne promjene koje primarno ovise o ljudskom faktoru. Dakle, promjenu valja tražiti u promjeni strukture stanovništva kraja. Ovdje se prije svega misli na obrazovnu strukturu kojom se mijenja postojeća kako profesionalna, tako i socijalna struktura stanovništva. Za to posebnu važnost ima osječko Sveučilište koje djeluje već 38 godina, a danas u svom sastavu ima 11 fakulteta, 5 sveučilišnih odjela i Umjetničku akademiju.¹⁴ Premda se ubraja u manja sveučilišta, osječko je Sveučilište postupno izrastalo u respektabilnu znanstveno-istraživačku instituciju istočne Hrvatske, kako brojem sastavnica, tako i brojem studenata. U Tablici 4 dan je prikaz porasta broja studenata Sveučilišta J. J. Strossmayera za odabrane godine.

Tablica 4. Broj upisanih studenata na Sveučilištu J.J.Strossmayera u Osijeku

Godina	Redoviti studenti	Izvanredni studenti	Ukupno
1995./1996.	5 625	718	6 343
1998./1999.	7 214	1 022	8 236
2000./2001.	7 308	1 066	8 374
2004./2005.	13 290	2 360	15 650
2010./2011.	13 939	5 557	19 496
2011./2012.	13 923	5 608	19 531

Izvor: Sveučilišni godišnjaci za odabrane godine

¹³ Dok se bogate i perspektivne regije nastoje osloboditi tutorstva središnje državne administracije, u hrvatskom se društvu kod siromašnih regija pojačava potreba za intenziviranjem uplitanja središnje države u lokalne projekte. Sasvim su suprotne tendencije regionalnog razvoja na Dalekom istoku gdje se koncept 19. stoljeća "nacija - država" želi potisnuti savezima regija i što samostalnim odlučivanjem (vidi Ohmae, 2007.:110-116).

¹⁴ Iako su visokoškolske ustanove zaživjele u Osijeku sredinom prošlog stoljeća (1960. počinju s radom Viša ekonomska škola i Visoka poljoprivredna škola, 1961. otvara se Pedagoška akademija ...), tradicija obrazovanja u Osijeku seže tristo godina unazad. Tako je već 1707. u Osijeku zaživjela visoka bogoslovna škola studija filozofije, a 1724. studij teologije.

Porast broja studenata svakako nije posebnost osječkog Sveučilišta. No, ako želimo suptilnije prići toj promjeni, tada ju možemo shvatiti znakovitom glede *promjene tradicije odnosa prema obrazovanju*. Naime, poznato je da se u poljoprivrednom kraju rad prepoznavao kao fizički rad na njivi i sa stokom, a radna je sposobnost bila u fizičkoj izdržljivosti i spretnosti. Znanja i sposobnosti stečeni obrazovanjem činilo se da nemaju neku uporabnu vrijednost. Radne su obveze dijeljene prema spolu i životnoj dobi, kao i prema snazi i prirođenoj snalazljivosti.¹⁵ Takav je pristup radu i radnim sposobnostima sve rjeđi. Rad se primarno prepoznaje kroz uporabu tehnologije, a za što je potrebno određeno znanje. Prirođena je nadarenost ustuknula pred usustavljenim obrazovanjem. Škola je prestala biti “gubljenje vremena” za seljaka čiji se sinovi i kćeri u njoj snalaze kao i ostali mladi koji su na počecima odabira karijere. Fakultetsko obrazovanje prestalo je biti privilegij određenih slojeva društva te je postalo potrebom svih, neovisno o socijalnom porijeklu, spolu, vjeri i slično.

Istraživanje provedeno u siječnju 2013. na osječkom Sveučilištu¹⁶ daje nam određene informacije o odnosu mladih prema obrazovanju, dio kojih ćemo ovdje prikazati.

Od 302 ispitanika 133 (44 %) ih je sa sela, a prema obrazovanju roditelja prevladava srednjoškolsko obrazovanje (Tablica 5). Iz tih frekvencija vidimo i da su očevi nešto brojniji u završenom visokom obrazovanju, magisterijima i doktoratima. Također vidimo da su očevi zastupljeniji na uglednijim i utjecajnijim poslovima u odnosu na majke. Kod majki najfrekventnije zanimanje je kućanica. Znakovito je da je manje od 6 % studenata iz obitelji u kojima su roditelji zaposleni u poljoprivredi (Tablica 6).

Tablica 5. Obrazovanje roditelja (u %)

Završeni stupanj obrazovanja	Otac	Majka
Nezavršena osnovna škola	1,0	1,7
Završena osnovna škola	8,0	12,0
Završena srednja škola	63,1	67,0
Završena viša/visoka škola	20,6	15,0
Završen magisterij/doktorat	7,3	4,3
Ukupno	100,0	100,0

¹⁵ O životu i običajima u porodičnim zadrugama u slavonskim selima vidi opširnije u Lovretić, 1990., Lukić, 1919., 1924., 1926.

¹⁶ Anketa je provedena između 14. i 25. siječnja 2013. godine na šest fakulteta (Ekonomski, Filozofski, Pravni, Poljoprivredni i Učiteljski fakultet te Sveučilišni studij kulturologije). Za analizu su korištena 302 ispravna anketna upitnika.

Tablica 6. Zanimanje roditelja (u %)

Zanimanje	Otac	Majka
Direktor (ravnatelj i sl.)	1,7	0,3
Stručnjak ili znanstvenik	11,9	7,9
Inženjer ili tehničar	15,9	13,6
Službenik	4,0	12,6
Usluge ili trgovina	4,3	13,6
Poljoprivredni radnik	5,6	1,3
Zaposlen u obrtu	13,2	3,6
Rukovatelj strojevima, rad u industriji	6,6	1,0
Jednostavna zanimanja	3,6	3,6
Vojna zanimanja	3,3	-
Kućanica	-	22,8
Neizjašnjeno	29,8	19,5
Ukupno	100,0	100,0

Kod većine mladih obrazovanje ne prestaje po završetku srednje škole. Odatle im dolazi poticaj za nastavak obrazovanja, pogledajmo u sljedećoj tablici. U Tablici 7 rangirano je 10 činitelja prema snazi utjecaja na nastavak obrazovanja i izbor studija ispitanika. Daleko iznad ostalih je snaga utjecaja osobnog interesa za određeni studij, karijera te budućnost u kojoj nema mjesta neobrazovanima. Ako tomu dodamo tri najslabija utjecaja – utjecaj susjeda, religije i roda – tada je uočljivo da se tradicionalni odnos prema obrazovanju promijenio. Liberalizacija slobode izbora obrazovanja vođena osobnim interesima, karijerom i sluhom za vrijeme koje dolazi sugeriraju zaključak da su mladi Slavonije i Baranje otvoreni “znakovima vremena” te da ne trpe utjecaj tradicijskog pristupa obrazovanju kao suvišnom u plodnoj ravnici koja traži fizičku radnu sposobnost.

Tablica 7. Utjecajni činitelji na nastavak obrazovanja

Utjecaj na nastavak obrazovanja	Imalo je utjecaja (%)	Rang
1. Roditelji	25,6	4
2. Vršnjaci i prijatelji	14,4	6
3. Susjedi	1,4	10
4. Materijalne prilike obitelji	25,5	5
5. Religija kojoj pripadam	2,0	9
6. Sredina u kojoj živim (selo - grad)	9,5	7
7. Rod (to što sam žena/muškarac)	5,3	8
8. Osobni interes za studij koji pohađam	80,2	1
9. Karijera koju želim ostvariti	78,8	2
10. Budućnost u kojoj nema mjesta neobrazovanima	65,1	3

Vezujući obrazovanje uz blisku budućnost, ispitanici su se izjasnili gdje žele nastaviti stanovati po završetku studija. Na selu ih želi stanovati samo 9,3 %, u gradu 63,2 %, a u inozemstvo želi otići 16,2 %. Njih 11,3 % o tome još nije odlučilo. No, znatno ih je veći broj neodlučnih kada je posrijedi pitanje žele li osnovati vlastitu tvrtku. Čak ih je 45,3 % neodlučnih, 28 % ne želi, a 26,7 to planira. Ovi nam brojevi sugeriraju tezu da slavonsko selo nije privlačno mladim Slavoncima, ali i da ih samo nešto više od četvrtine, na tragu liberalne orijentacije, želi biti svoj poslodavac. Gdje je razlog takvu nepoduzetničkom duhu, možemo vidjeti u tablici 8 gdje su se ispitanici izjašnjavali o ponuđenim tvrdnjama. U ponuđenim se tvrdnjama željelo testirati koliko bitnim ispitanici smatraju obrazovanje i stručnost (tvrdnje 1 i 2), potporu iskusnih u poduzetništvu (tvrdnja 3) i političku potporu (tvrdnja 4). Neodlučnost se ispitanika i ovdje potvrđuje u visokom postotku kod svih tvrdnja (između 35 i 40 %). Vrlo je slabo prihvaćena stručnost i obrazovanje – samo 15,8 % ih smatra obrazovanje i stručnost bitnim za uspješno osnivanje i vođenje tvrtke. Potpora iskusnih (za 46,3 %) i moćnih (za 47 %) za ispitanike je bitnija. Tomu u prilog ide i prihvaćenost prve tvrdnje od gotovo trećine ispitanika, jer “*neovisno o diplomu i obrazovanju*” uz “*potporu onih koji u tome imaju iskustva (roditelji, prijatelji i sl.)*” i “*potporu osoba na vlasti (lokalnoj ili državnoj)*” može se biti uspješan poduzetnik. Takav je zaključak samo potvrda hrvatske poduzetničke prakse.

Tablica 8. Odnos prema osnivanju vlastite tvrtke (u %)

Tvrđnje	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	I slažem se i ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem
Osnovati vlastitu tvrtku i uspješno je voditi može svaka osoba neovisno o diplomi i obrazovanju.	7,3	24,3	38,7	21,0	8,7
Osnovati vlastitu tvrtku i uspješno je voditi može samo stručna osoba (s diplomom).	6,0	42,6	35,6	13,8	2,0
Osnovati vlastitu tvrtku i uspješno je voditi može ona osoba koja ima potporu onih koji u tome imaju iskustva (roditelji, prijatelji i sl.).	1,7	16,8	35,2	42,6	3,7
Osnovati vlastitu tvrtku i uspješno je voditi može ona osoba koja ima potporu osoba na vlasti (lokalnoj ili državnoj)	2,7	10,1	40,3	33,9	13,1

Ti nam odgovori donekle objašnjavaju i zašto mladi ne vjeruju u priznavanje stručnosti nakon završenog studija. Podaci u Tablici 9 nisu ohrabrujući kada je riječ o odnosu društva prema mladim stručnjacima. Naviknutost na utjecaj moćnih i iskusnih svakako utječe na to da ih čak 51,4 % misli da naučeno na studiju nije od velike koristi na poslu. Samo ih 33,4 % vjeruje da će im znanje “otvoriti vrata” u budućoj karijeri.

Tablica 9. Odnos znanja i prakse

U kakvom su odnosu stečena stručnost poslije studija i stvarne potrebe posla koji Vas čeka?	Frekvencije	%
1. Ono što naučimo na studiju nije od velike koristi za kasniji posao.	155	51,4
2. Stečeno znanje na studiju će mi omogućiti biranje posla u struci.	101	33,4
3. Ne znam, nisam siguran.	46	15,2
Ukupno	302	100

Za kraj ove kratke analize pogledajmo i kako ispitanici provode slobodno vrijeme. U Tablici 10 rangirani su sadržaji koji popunjavaju slobodno vrijeme ispitanika. Na prvom su mjestu druženje i izlasci, potom dolazi učenje gradiva za studij. Ova “umorna generacija” na treće mjesto stavlja spavanje i odmaranje, a jednako su im nevažni bavljenje sportom i istraživanje sadržaja iz struke za koju se obrazuju.

Tablica 10. Sadržaji koji popunjavaju slobodno vrijeme studenata

Sadržaji	%	Rang
1. učenje gradiva za studij	24,6	2
2. istraživanje područja korisna za studij (knjige, internet)	3,9	7
3. čitanje neobvezne literature	7,9	5
4. druženje s prijateljima (izlasci)	30,0	1
5. druženje preko društvenih mreža	11,8	4
6. bavljenje sportom	5,9	6
7. spavanje i odmaranje	15,8	3

Za razumijevanje takva odnosa “nepovjerenja” prema obrazovanju – kako tijekom studija tako i nakon njega (kada se radi o odnosu prema stručnosti) – možda je uzrok sociokulturno naslijeđe slavonskog podneblja u kojemu školovani nisu bili na onoj razini socijalnog ugleda kao krupni posjednici (“kulaci”). Ipak, školovanje mladih je postalo jednako bitnim kako u ostalim dijelovima Hrvatske, tako i u Slavoniji i Baranji. U tablicama 11 i 12 dan je usporedni prikaz strukture obrazovanja stanovništva starijeg od 15 godina za pet slavonskih županija i za cijelu Hrvatsku. Uočavamo da je bez škole veći postotak stanovništva Slavonije nego RH (2,44 % naspram 1,7 %), sa značajnom razlikom kod žena (3,5 % naspram 2,6 %). Također je znakovita razlika u postotku visokoobrazovanih. U Slavoniji ih je samo 9,7 % (10,7 % muškaraca, 9,03 % žena), a hrvatski prosjek je 16,4 % (16,02 % muškaraca, 16,7 % žena). Zaostajanje ovih pet županija za hrvatskim prosjekom u broju visokoobrazovanog stanovništva upozoravajuća je činjenica kojom bi se, među ostalim, moglo tumačiti gospodarsko zaostajanje regije.

Tablica 11. Stanovništvo starije od 15 godina prema obrazovanju u 5 slavonskih županija

Stupanj obrazovanja	Pet slavonskih županija		
	Ukupno	Muškarci	Žene
Bez škole	17 935 (100 %) 2,44 %	3 328 (18,55 %) 1,03 %	14 607 (81,45 %) 3,5 %
Nezavršena osnovna šk.	58 377 (100 %) 7,95 %	18 741 (32,1 %) 5,8 %	39 636 (67,9 %) 9,6 %
Osnovna škola	189 834 (100 %) 25,8 %	78 482 (41,34 %) 24,37 %	111 352 (58,66 %) 27,0 %
Srednja škola	396 485 (100 %) 54,0 %	186 951 (47,15 %) 58,05 %	209 534 (52,85 %) 50,8 %
Visoko obrazovanje	71 802 (100 %) 9,7 %	34 540 (48,1 %) 10,7 %	37 262 (51,9 %) 9,03 %
Ukupno	734 433 (100 %) 100 %	322 042 (43,85 %) 100 %	412 391 (56,15 %) 100 %

Izvor: Popis stanovništva 2011., www.dzs.hr

Tablica 12. Stanovništvo starije od 15 godina prema obrazovanju u RH

Stupanj obrazovanja	Republika Hrvatska		
	Ukupno	Muškarci	Žene
Bez škole	62 092 (100 %) 1,7 %	12 664 (20,4 %) 0,73 %	49 428 (79,6 %) 2,6 %
Nezavršena osnovna šk.	28 3867 (100 %) 7,8 %	84 473 (29,75 %) 4,9 %	199 394 (70,25 %) 10,5 %
Osnovna škola	773 489 (100 %) 21,3 %	315 683 (40,8 %) 18,23 %	457 806 (59,2 %) 24,08 %
Srednja škola	1 911 815 (100 %) 52,63 %	1 038 800 (54,3 %) 60,0 %	873 015 (45,7 %) 45,92 %
Visoko obrazovanje	595 233 (100 %) 16,4 %	277 422 (46,6 %) 16,02 %	317 811 (53,4 %) 16,7 %
Ukupno	3 632 461 (100 %) 100 %	1 731 610 (47,67 %) 100 %	1 900 851 (52,33 %) 100 %

Izvor: Popis stanovništva 2011., www.dzs.hr

4. Zaključak

Na prethodnim smo stranicama pokazali da u građenju identiteta društva (i pojedinca) obrazovanje ima sve izraženiji utjecaj. Ustroj obrazovnih institucija ne samo da širi obrazovanje stanovništva već i demokratizira društvo. U globaliziranom svijetu pred hrvatsku obrazovnu politiku stavljeni su zadaci usklađivanja lokalnoga i nacionalnoga sa svjetskim i globalnim, usklađivanja tradicije sa suvremenosti, kratkoročnoga s dugoročnim, konkurencije i natjecateljskoga duha sa solidarnosti, ubrzanoga znanstveno-tehnološkoga razvoja s ljudskim sposobnostima da ga usvoji, duhovnoga s materijalnim itd. Vrijednosti kojima "Nacionalni okvirni kurikulum" daje osobitu pozornost jesu: znanje, solidarnost, identitet te odgovornost. Ekonomska bi razina društvenog života trebala biti najbolja provjera koliko su obrazovanjem zaživjele spomenute vrijednosti, koliko su one postale sastavnicom individualnog, a koliko društvenog identiteta.

Obrazovanje za tehnološki iskorak ne izostavlja onu dimenziju koja je "netehnološka", koja se odnosi na identitetske odrednice tradicije. One se potvrđuju kao identitetsko obilježje "kraja", "zavičaja", "ukorijenjenosti" i slično pa se obrazovanju među inim daje i zadaća održanja tradicije među mladima. Kompleksnost obrazovanja mora ići u smjeru da obrazovne razine stanovništva potvrđuju svoju sposobnost za akumulaciju i difuziju znanja.

Kako je znanje postalo sredstvo kojim se koristi u proizvodnji, ono je postalo glavna konkurentska prednost ili nedostatak, tako se i suvremeni kapitalizam sve više prepoznaje kao kognitivni. Suvremeno je društvo svu moć razvoja prenijelo na moć znanja pa je fizički kapital u uzroku pred simboličkim te se sve više izvor bogatstva nacija traži u *sustavu obrazovanja i istraživanja*.

Ovo su globalne okolnosti kojima se hrvatsko društvo mora prikloniti. Istraživanje među studentima osječkog Sveučilišta ukazalo je na neke ostatke stare svijesti poput niskog društvenog vrednovanja i priznanja obrazovanosti i stručnosti. Nastajanje "novog profila mladih" ovisi o tome koliko se postojeća tradicija odnosa prema obrazovanju i stručnosti prevlada. Ispitanici su u istraživanju pokazali zašto studiraju, što žele, kakav im je odnos prema poduzetništvu, koliko se mogu osloniti na znanje stečeno studijem, kako provode slobodno vrijeme i slično. Pokazalo se da je naslijeđe kraja ostavilo nezanemariv utjecaj na stavove mladih, koji su ipak svjesni značenja obrazovanja kako za osobni razvoj, tako i za razvoj regije i društva u cjelini.

Literatura:

1. Akerlof, Georg – Kranton, Rachel (2012.): *Ekonomija identiteta*, Zagreb: MATE d.o.o.
2. Ben-David, Joseph (1986.): *Uloga znanstvenika u društvu*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Bićanić, Rudolf (1996.): *Kako živi narod – život u pasivnim krajevima*, Zagreb: Pravni fakultet – Globus.
4. Boudon, Raymond (2012.). *Sociologija kao znanost*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
5. Cifrić, Ivan (2009.): *Pojmovnik kulture okoliša*, Zaprrešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje B.A. Krčelić.
6. Cifrić, Ivan – Nikodem, Krunoslav (2006.): Socijalni identitet u Hrvatskoj, Koncept i dimenzije socijalnog identiteta, *Socijalna ekologija* 15(3): 173-202.
7. Drucker, Peter (2007.): *Upravljanje u budućem društvu*, Zagreb: MEP Consult.
8. Lebert, D., Vercellone, C. (2007.): Uloga znanja u dinamici dugog razdoblja kapitalizma: hipoteze o kognitivnom kapitalizmu, u: Vercellone, Carlo: *Kognitivni kapitalizam*, Zagreb: Politička kultura, str. 15-28.
9. Liessmann, Konrad Paul (2008.): *Budućnost dolazi!*, Zagreb – Graz, Alinea
10. Lovretić, Josip (1990.): *Otok*, Vinkovci: Privlačica, pretisak.
11. Lukić, Luka (1919.): Varoš, Narodni život i običaji, Priroda, Životne potreštine, u knjizi: Boranić, D. /ur./, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga XXIV, Zagreb: JAZU, str.32-238.
12. Lukić, Luka (1924.): Varoš, Narodni život i običaji, Život u zadruzi, u knjizi: Boranić, D. /ur./, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga XXV, Zagreb: JAZU, str.105-176.
13. Lukić, Luka (1926.): Varoš, Narodni život i običaji, Pravo, u knjizi: Boranić, D. /ur./, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga XXVI, svezak 1, Zagreb: JAZU, str.103-138.
14. Morin, Edgar (1995.): *Misliti Europu*, Zagreb: Durieux.
15. *Nacionalni okvirni kurikulum*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.
16. Ohmae, Kenichi (2007.): *Nova globalna pozornica*, Zagreb: MATE – ZŠEM.
17. Pilić, Šime (2010.): *Regionalne i subregionalne studije: Dalmacija i Pokrčje*, Split, *Godišnjak Titius* 3(3): 11-43.
18. *Popis stanovništva 2011.*, www.dzs.rh
19. *Popis poljoprivrede 2003.*, www.dzs.rh
20. Reljković, Matija Antun (1988.): *Satir iliti divji čovik*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

21. Rifkin, Jeremy (1999.): *Biotehnoško stoljeće*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
22. Rogić, Ivan (2002.): Razvojni sudionici hrvatskog sela i njihove strategije, u: Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A. /ur./ *Prostor iza*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 333-360.
23. *Strategije ruralnog razvoja RH 2008.-2013.*, Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, www.mps.hr
24. *Sveučilišni godišnjaci*, Sveučilište J.J.Strossmayera, Osijek (korištena godišta: 1995./96., 1998./99., 2000./01., 2004./05., 2010./11., 2011./12.).
25. Šundalić, Antun (2010.): *Selo – iz autentičnosti u neprepoznatljivost*, Osijek: Sveučilište J.J. Strossmyera – Ekonomski fakultet.
26. Švarc, Jadranka (2009.): *Hrvatska u društvu znanja*, Zagreb: Školska knjiga – Institut društvenih znanosti I. Pilar.
27. Švarc, Jadranka (1998.): *Uloga znanstvenih istraživanja i visikog obrazovanja u inovacijskom društvu: potreba stvaranja nove paradigme*, u zborniku: Polšek, D. /ur./: *Vidljiva i nevidljiva akademija*, Zagreb: Institut društvenih znanosti I. Pilar, str. 175-202.

Antun Šundalić

UDC: 316.74 : 37
37.015.4(497.5-3 Slavonija i Baranja)
Original scientific paper

THE ROLE OF EDUCATION IN A REGIONAL IDENTITY CHANGE

Abstract: *Among other things, industrialization brought in a need for education as the education for the workforce creation. On the tracks of the first and second industrial revolution the foundations for the knowledge economy in the third industrial revolution had been laid. Knowledge economy is followed by knowledge society. Whereas knowledge economy connects knowledge, education, innovations and economy and is recognized as economy which uses knowledge in production and commercialization, knowledge society is recognized through human potentials (human knowledge, competences, vitality...) as a form of intangible capital. Knowledge society has transformed knowledge into its key resource. Physical capital retrocedes in front of symbolical capital while sources of national wealth are more and more looked upon in educational and research systems. All these changes had their effect in Slavonia and Baranya region as well. Its former socio-professional structure has changed, and economic activities as well. The attitude towards education among young and adults gained positive connotations. Education has become an existential need and this was reflected in students' answers in a research conducted in January 2013 at the University of Osijek. Owing to aforementioned changes, it could be claimed that education became a significant factor in a regional identity building and change.*

Keywords: *knowledge society, economy, identity, education, region*